

«Συντηρητικοί» και «Φιλελεύθεροι»

Αφιέρωμα / Παράδοση

Ηλίας Α. Βουλγαράκης, Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών († 1999)

Τους όρους «Συντηρητικοί» και «Φιλελεύθεροι» που παραθέτουμε σ' αυτό μας το κείμενο δεν χρησιμοποιούμε με την κατά κυριολεξία έννοιά τους, αλλά συμβατικά. Τούτο σημαίνει ότι με τους όρους αυτούς δεν αναφερόμαστε σε συγκεκριμένες ιδεολογίες ή σε παρατάξεις, τα μέλη των οποίων αποδέχονται για λογαριασμό τους τους όρους αυτούς ή τους αποδίδονται από τρίτους. Αναφερόμαστε κυρίως σε κατηγορίες ανθρώπων που από άποψη χαρακτήρα ή νοοτροπίας ενστερνίζονται τη μια ή την άλλη κατεύθυνση, η οποία στη συνέχεια διαμορφώνεται μέσω λογικών διαδικασιών σε συγκεκριμένη τάση.

Σύμφωνα με τα παραπάνω οι όροι του τίτλου του κειμένου μας θα μπορούσαν εξίσου να ήταν «Παραδοσιακοί και Προοδευτικοί», «Αναχρονιστικοί και Ανανεωτικοί» και γενικότερα όλοι εκείνοι οι όροι από το σχετικό φάσμα των αντίστοιχων λέξεων που βρίσκονται σε χρήση.

Πέρα και ανεξάρτητα από τη σχετική ορολογία γεγονός είναι ότι το δίπολο «Συντηρητικοί και Φιλελεύθεροι» αποτελεί μια πραγματικότητα γύρω από την οποία διαμορφώνονται ιδεολογικές, πολιτικές και θρησκευτικές παρατάξεις ή τάσεις. Στη συνέχεια οι παρατάξεις που συντάσσονται με τον ένα ή τον άλλο πόλο δεν δέχονται ότι βρίσκονται σε μια διαζευκτική ή διαλεκτική σχέση μεταξύ τους, αλλά σε μια εξ ορισμού αντιθετική. Η αντίληψη αυτή υποχρεώνει τους οπαδούς τους να θεμελιώνουν θεωρητικά τα προκρίματά τους με το να διαμορφώνουν και να επικαλούνται ανάλογα με τον ιδεολογικό γνώρο που προέρχονται επιχειρήματα συμβατά με τους κανόνες της αντίθετης τάξης, που θεωρούν

Ωστόσο το θέμα «Συντηρητικοί και Φιλελεύθεροι» δεν νομίζουμε ότι εξαντλείται μόνο σε επίπεδο φαινομένων, δηλαδή σε μια εξωτερική διερεύνησή του. Αντίθετα,

θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς, ότι η φαινομενολογική θεώρηση, λόγω της ψυχολογικής κυρίως φόρτισης που τη συνοδεύει, εμποδίζει τον υποψιασμό για μια ενδεχόμενη βαθύτερη επίσκεψη του θέματος που θα προχωρούσε από το φαινόμενο στο ον. Ένα τέτοιο εγχείρημα, που θα απελευθέρωνε το λογισμό μας από την παγίδα της φαινομενο-λογίας, θα οδηγούσε σε νέες ατραπούς αναζητήσεων, που, και μόνο αυτό ως προσπάθεια, χαράζει μια ελπίδα για μια σωστή τοποθέτηση του θέματος ή τουλάχιστον για μια υπέρβαση της σημερινής κατάστασης, που θυμίζει αλλοτινές εποχές, όταν οι άνθρωποι έλυναν τις διαφορές τους με μονομαχίες!

Προς την ευκαταία αυτή κατεύθυνση θα μπορούσε κανείς να καταθέσει μερικές σκέψεις ως πρωτόλεια δοκιμή για μια επαναπροσέγγιση του θέματος, όπου το τυχόν σφάλμα θα είναι ακίνδυνο και η ενδεχόμενη επιτυχία δεν θα είναι καθόλου άχρηστη.

Ενα θέμα που αξίζει να ερευνηθεί είναι η σχέση του δίπολου «Συντηρητικοί-Φιλελεύθεροι» με το κατηγορήμα «χρόνος». Συχνά παρατηρείται ότι θέσεις που χαρακτηρίστηκαν κάποτε φιλελεύθερες ή πραγματικά υπήρξαν τέτοιες —γεγονός που δημιουργούσε αφορμές συγκρούσεων με το συντηρητικό κατεστημένο— με την πάροδο του χρόνου μεταβλήθηκαν ανεπίγνωστα σε δύσκαμπτα μορφώματα. Η αξιολογική αυτή κρίση βέβαια δεν διατυπώνεται από τους ίδιους τους φιλελεύθερους, αλλά από οπαδούς νεώτερων απόψεων, οι οποίοι, υπερασπίζοντας τις θέσεις τους, συγκρούονται με τους χθεσινούς φιλελεύθερους, τους οποίους αντικρίζουν πλέον ως εκπροσώπους του «συντηρητικού κατεστημένου». Το περίεργο, όμως, στην αλληλουχία των εξελίξεων είναι το γεγονός ότι οι «φιλελεύθεροι», που στο παρελθόν συγκρούστηκαν με το τότε κατεστημένο, απορρίπτονται για λογαριασμό τους τη μομφή του συντηρητικού κατεστημένου που τους προσάπτουν πλέον οι νεώτεροι φιλελεύθεροι. Ταυτόχρονα οι τότε «Φιλελεύθεροι» επιμένουν, ότι αυτοί εξακολουθούν να βρίσκονται στην πρωτοπορία, ενώ οι νεώτεροι, εκείνοι δηλαδή που τους απορρίπτονται ως συντήρηση, αποτελούν είτε «αίρεση», είτε αποστροφή στη συντήρηση που οι «Φιλελεύθεροι» κάποτε καταπολέμησαν.

Το κατηγορήμα χρόνος στη σχέση του με το δίπολο «Συντηρητικοί-Φιλελεύθεροι» φαίνεται ότι δεν ισχύει μόνο για τα διάφορα σύνολα ανθρώπων, αλλά και για την προσωπική ζωή του κάθε ανθρώπου. Ο νέος άνθρωπος, ζώντας στο πλαίσιο της κυτταρι-κής κοινωνικής ομάδας που είναι η οικογένεια, διαφοροποιείται κατά κανόνα από τους γονείς του. Η διαφοροποίηση αυτή, ανεξάρτητα από το είδος της, θεωρείται από την πλευρά των νέων ως ξεπέρασμα της στατικότητας των γονιών τους. Το ενδιαφέρον στην περίπτωση είναι ότι και οι δύο συμβαλλόμενοι δεν περιορίζονται στη διαπίστωση της κατάστασης που κρατεί, αλλά προ-χωρούν σε

μια ποιοτική αξιολόγησή της. Τούτο σημαίνει ότι στη σχέση των γενεών υπεισέρχονται αξιολογικά κριτήρια, τα οποία, επειδή αφετηριάζονται από διαφορετικές αξιολογικές προϋποθέσεις, οδηγούν σε ρήξη. Η ρήξη αυτή για τους συμβαλλόμενους, που τη ζουν υπαρξιακά, μεγεθύνεται υπερβολικά και σημασιολογείται κατά τρόπο απόλυτο, ενώ στο βάθος των πραγμάτων το όλο θέμα δεν αποτελεί τίποτε άλλο παρά μια νομοτελειακή αναπαραγωγή του ίδιου φαινομένου από... καταβολής κόσμου.

Αν η παρεμβολή του χρόνου στη διεκκυστίδα μεταξύ Συντηρητικών και Φιλελεύθερων προσφέρει στον κατά κόσμο άνθρωπο μια ικανοποιητική ερμηνεία του φαινομένου, στην περίπτωση των χριστιανών, η εμπλοκή του χρόνου στο θέμα Συντηρητικοί και Φιλελεύθεροι οδηγεί συνήθως σε παρερμηνεία της χριστιανικής πίστης.

Οι «Συντηρητικοί» χριστιανοί θεωρούν το παρελθόν, μέσα στο οποίο άνθισε και ανδρώθηκε ο Χριστιανισμός, ως το μόνο ασφαλές εχέγγυο για την παραπέρα πορεία του. Με γνώμονα το παρελθόν ο Χριστιανισμός θα αντιμετωπίζει με τον καλύτερο τρόπο τους νεολογισμούς του παρόντος και τις πρωτοποριακές εκπλήξεις του επερχόμενου μέλλοντος.

Η θέση των Συντηρητικών, που σύμφωνα με τη διατύπωσή της φαίνεται απόλυτα ορθή, δοκιμάζεται ως προς την ορθότητά της, όταν τεθεί σε εφαρμογή. Στην περίπτωση αυτή διαπιστώνονται τρία βασικά προβλήματα. Το πρώτο σχετίζεται με εκείνη την κατηγορία των νεολογισμών που δεν έχουν κάτι αντίστοιχο στο παρελθόν και συνεπώς το παρελθόν δεν παρέχει τη δυνατότητα αξιολογήσεώς τους, με άλλα λόγια κριτήρια για να γίνουν αποδεκτοί ή να απορριφθούν. Ένα από τα πολλά παραδείγματα της περίπτωσης αυτής είναι η δωρεά οργάνων για μεταμόσχευσή τους σε άλλον άνθρωπο. Το δεύτερο σχετίζεται με μια άλλη κατηγορία νεολογισμών που φαινομενολογικά διαφοροποιούνται ή έρχονται σε αντίθεση με παραδοσιακές πρακτικές, αλλά κατά την οντολογία τους κείνται επί της αυτής ευθείας. Παραθέτουμε δύο παραδείγματα που τα επιλέγουμε από το ίδιο το παρελθόν και τα οποία είναι διαφωτιστικά για την περίπτωση μας. Σύμφωνα με την αρχαία παράδοση της Εκκλησίας η επιφοίτηση του Αγ. Πνεύματος στο νεοβαπτισμένο γινόταν με την επίθεση των χειρών του Επισκόπου. Αργότερα η πράξη αυτή υποκαταστάθηκε με το χρίσμα. Εδώ έχουμε δύο πράξεις που από άποψη μορφής διαφέρουν σαφώς, ενώ από άποψη περιεχομένου είναι ίδιες. Το δεύτερο παράδειγμα το παίρνουμε πάλι από το βάπτισμα. Συστατικό του μυστηρίου του βαπτίσματος είναι μεταξύ άλλων και το «ύδωρ». Ωστόσο η μεταγενέστερη Εκκλησία δέχτηκε το βάπτισμα του μαρτυρίου για τους κατηχούμενους και το αεροβάπτισμα σε επείγουσες περιπτώσεις. Κι εδώ έχουμε

διαφορετικές μορφές βαπτίσματος που στην ουσία τους δεν παραλλάσσουν. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι το παρελθόν ως παρελθόν δεν είναι πάντοτε σε θέση να αποτελέσει το γνώμονα της πράξης της Εκκλησίας για το μέλλον, Το τρίτο και τελευταίο πρόβλημα αφορά αυτή την ίδια την έννοια του παρελθόντος ή με άλλα λόγια το ποιό θεωρείται ως παρελθόν, εάν αυτό το παρελθόν εκφράστηκε με πολλούς τρόπους πάνω στο ίδιο θέμα.

Οι «Φιλελεύθεροι» χριστιανοί θεωρούν ότι το παρόν και το μέλλον ανήκουν εξίσου με το παρελθόν στο χρόνο του Θεού. Ως εκ τούτου ο Χριστιανισμός έχει το δικαίωμα και κυρίως το καθήκον να ζει και να πολιτεύεται στο αείροο και μεταβαλλόμενο παρόν μέχρι τη λήξη του χρόνου στα έσχατα.

Η θέση των Φιλελεύθερων, που φαίνεται στη διατύπωσή της ορθή, δοκιμάζεται, όπως και η αντίστοιχη των Συντηρητικών, στην εφαρμογή της. Το βασικό πρόβλημα στην περίπτωση αυτή είναι η σχέση χρόνου και ποιότητας. Το χρονικά μεταγενέστερο δεν σημαίνει υποχρεωτικά ότι είναι και αξιολογικά ανώτερο. Με άλλα λόγια καθετί το καινούργιο δεν σημαίνει υποχρεωτικά ότι είναι από άποψη ποιότητας ανώτερο από το προηγούμενο, Αν η άποψη αυτή είναι ορθή, και πράγματι είναι, το πρόβλημα που άμεσα προκύπτει για τους Φιλελεύθερους αφορά την αξιοπιστία των κριτηρίων τους. Η αμφισβήτηση όμως της ύπαρξης κριτηρίων ή έστω της ποιότητας των κριτηρίων θέτει άμεσα το ερώτημα για την ορθότητα της εφαρμογής των θέσεων τους.

Κάνοντας παραπάνω λόγο για τις θέσεις των Συντηρητικών και των Φιλελεύθερων διατυπώθηκε μια επιφύλαξη για την ορθότητα των θέσεων και των δύο. Όσο κι αν τούτο ξενίζει, μια βαθύτερη επισκόπηση του πράγματος αποκαλύπτει ότι τόσο οι Συντηρητικοί όσο και οι Φιλελεύθεροι, παρά τη φαινόμενη όντι-διαμετρική τοποθέτησή τους, αποτελούν ένα και το αυτό πρόσωπο.

Η ταύτιση Συντηρητικών και Φιλελεύθερων οφείλεται στην από μέρους τους εξάρτηση από τον κοσμικό χρόνο, ανεξάρτητα αν οι μεν συντάσσονται με το παρελθόν και οι δε με το μέλλον. Η στάση τους αυτή όσο κι αν είναι ανεπίγνωστη συνδέει το Χριστιανισμό με το χρόνο, δηλαδή τον εκχρονικεύει. Εφόσον όμως ο χρόνος είναι υπαρκτικά συνυφασμένος με το χώρο-κόσμο η εκχρονίκευση του Χριστιανισμού δεν αποτελεί τίποτε άλλο παρά εκκοσμίκευση του Χριστιανισμού. Ακριβώς γι' αυτό το λόγο σε προηγούμενη συνάφεια τονίστηκε ότι το δίπολο «Συντηρητικοί-Φιλελεύθεροι» στο χώρο του Χριστιανισμού οδηγεί σε παρερμηνεία της χριστιανικής πίστης.

Στο Χριστιανισμό ο χρόνος είναι διφυής κατά το μέτρο της ενανθρώπισης του Υιού και Λόγου του Θεού. Η γέννηση του Χριστού έγινε εν χρόνω (επί «Καίσαρος

Αυγούστου», «ηγεμο-νεύοντος της Συρίας Κυρηνίου», Λουκ. 2,1) και ταυτόχρονα αποτελεί εσχατολογικό γεγονός. Η Εκκλησία υφίσταται προ καταβολής κόσμου, πολιτεύεται μέσα στο χρόνο, ενώ ταυτόχρονα τον υπερβαίνει με την παράδοσή της. Η υπέρβαση αυτή συντελείται από το γεγονός ότι η παράδοση ως ποιοτικός χρόνος υπερβαίνει τον κοινό χρόνο που είναι γραμμικός και συνεπώς δίχως αξιολογικό περιεχόμενο.

Ύστερα από τα παραπάνω γίνεται από μια άλλη οπτική γωνία επίσης σαφές ότι ο Συντηρητικός και ο Φιλελεύθερος, που δουλεύουν στο γραμμικό χρόνο και όχι στον ποιοτικό, βρίσκονται σε στενή μεταξύ τους σχέση και συγχρόνως διαφοροποιούνται ουσιαστικά από τον άνθρωπο της παράδοσης. Λέγοντας όμως άνθρωπο της παράδοσης δεν νοούμε τον αυτοτιτλοφορούμενο ως Παραδοσιακό, γιατί κατά κανόνα ο λεγόμενος Παραδοσιακός κάνει παράχρηση του τίτλου «παράδοση» για να κρύψει τη συντηρητικότητά του. Αν ο άνθρωπος αυτός ήταν γνήσια παραδοσιακός θα υπηρετούσε το χρόνο ως ποιότητα και όχι ως γραμμικό, με άλλα λόγια δεν θα είχε αναστολές να μετέχει θετικά και αποτελεσματικά στην προσπάθεια για να βρίσκονται ποιοτικές λύσεις στα σύγχρονα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Εκκλησία.

(Ηλία Α. Βουλγαράκη, «Χριστιανισμός και κόσμος», εκδ. Αρμός, σ. 74-79)

<http://bit.ly/1aHsCTY>